

ժամանակներն այդ եղանակները ծնունդ առած են, կամ մի նայ «աշուղ» և կամ արեւելեան օտար ազգաց եղանակաց վրայ յարմարեալած երգեր են: Այս առաւին պարսկէ կը պարունակէ հոթը երգեր. Ա. «Արաքսի արտասուք», ներդաշնակած է Ալեուսն տ'ինտի. Բ. «Հերիք որդեակը», ձայնադրած է Լ. Եղիազարեան և ներդաշնակած ժորժ Մարտի. Գ. «Կիրեկէն», ձայնադրած է Լ. Եղիազարեան և ներդաշնակած է. Իւլէր. Դ. «Հայրիկ», ձայնադրած է Լ. Էղիազարեան և ներդաշնակած ժ. Պորտ. Ե. «Զեմ գլխի», ձայնադրած և ներդաշնակած է Լ. Ա. Պուրզու-Տրեկուարէյ. Զ. «Բոյզ բարձր», ձայնադրած է Լ. Եղիազարեան և ներդաշնակած ժ. Բ. Ալէշէրէն. Է. «Սուրօցի երգ», ձայնադրած և ներդաշնակած է Գ. Կազաշէնկո: Այս ամեն ժողովրդական երգոց դազը, և խառ. Թարգմանութիւններն ալ կը գտնուին նայերենին խմբոցն: Գազգ. շատերն Թարգմանած է Բիւր (Սլոյր), իսկ խառնրենի ամենն ալ Ծ. Պոնադիբա: Երգարանին ծածրը զարդարուած է նայական ճաշկոյժ՝ ճարտար, գեղանի և գեղարուեստ նկարով մը, որ նմանապէս նայու մը, Ս. Պէլլերենսի գիւտած է. Պ. զծագիլը իր պղ պատրաստած չընամակին մէջտեղը գետեղած է Անայ ա. Երես Ս. Գրիգոր լուսաւորիչ եկեղեցւոյ գեղեցիկ, քանդակ կամարածն. զուրը, որուն տակ նստած է նայ լովի մը որ սրինգով դառները կ'արածէ: Միով բանի թէ պատկերն և թէ անոր չընամակն որքան նայական էր, այնքան ալ յարմար կը դառնէր մեր ալ ժողովրդական երգոց այդ երգարանին, որ Պ. Եղիազարեանի շնորհիւ՝ նոր փառք մ'է մեր արդի մամուլն:

Հ. Ս. ԵՐԵՎ.

ՀԱՆՈՒՅՍ ՀԱՆՈՒՅՍՈՅ

ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆԻ ԹԵՐԹԵՐ

ՆՈՐ ԿԵԱՆՔ. — Որբերը մտածելը՝ այդ՝ այլ եւս նուիրական դարձած է. որբերը և անոնց տխուր վիճակը՝ քար կուրձքերէն միայն չեն բխեցընիր արցունքներ, Լինարայի կիւնը արեւոյ նայ կանպէս իրեն կը ձգէ մեր ուշադրութիւնը՝ հրատարակած որբախօս գրութեամբն. անոր ընթերցումը մենք մեր որբասէր հասարակութեան կը յանձնենք, նա շատ լաւ զաղափար մը պիտի տայ մեր սըլգաւոր Հայկական երու գիւղացնական, վսեմ և առաքինի գործոց, և մեկ ցոյց պիտի տայ անոնց ամենին տխուր ու սրտամոխիկ նիւթական կացութիւնն: Մտածելը որբերուն վրայ,

ուշադրութեան առնունք անոնց ապագան, վսեմ զի անոնք են յաջորդ ազգութիւնը. չէ՛, չի՞ողունք զանոնք լքեալ, չի՞ողունք որ անոնք ազգութեան արմատէն հեռանան և օտար երկրի մէջ կորսուին անհետանալուն ընդ միշտ: Ուշադրութեան կարօտ են որբերու մասին այն նամակներն՝ որոնք հրատարակուած են Նոր կեանքի մէջ, որոց մի քանին համառոտութեամբ կ'արձանագրենք.

«Պատկի մանչ մը, որ ուրախ ու հանգիստ էր որբանոցին (Խարբըրդի) մէջ, չկրցաւ մնալ այստեղ, որովհետեւ կը զգար թէ պարտաւոր էր իր պառաւ մեծ մայրը խնամելու. ու այդ պատկիը մէկ տարեկան էր միայն... Որբանոցին տալքը յաճախ թոյլատուութիւն խնդրեմէն կերակուր լուստեւ, որպէս զի այդ կերպով խնայուած ուտելիքը թշուառներուն արուիւ: — Քաղաքին (Տիգրանակերտ) գերմանական երկսեռ որբանոցը, որ... հինգ վեց ամեւի վեր վերապէս փակուած կը մնայ, որբերը դուրս հանուեցան, ու այն ձիւն ձմրան փողոցները կը թափառին անտէր անօթի: Որբանոցին գերմանացի տնօրէնը, ալ ճարակատած, սկսած է որբանոցին գլխիքը ծախել ու կը պատրաստուի քաղաքէն հեռանալու: Փղիէն երկու պատիկ ելան Խարբըրդ եկան, կը դէն Տր. Պարբըմ ու աղաւեցին որ գինեքը որբանոցը ընդունին: Ոչ նայր ունին մէկ մայր: Անձնութեամբ երեսու ի վեր կը նային: Իրենցմէ մին կ'ըսէ. — Տարբ մը միայն իս ընդունէ, որպէս զի կարգաւ սորվիմ և մարդ ըլլամ: Մինչեւ որ կարգաւ դէն շարվիմ, մարդ չեմ ըլլար: Այդ տարուան միջոցին կրնամ նաեւ Կոչիկ նորիկ սորվիլ, ու ան ատեն ինքզինքս կրնամ ապրեցընել»:

Այս պատմութիւններն որոնք սրտամոխիկ հեծեծանք են մեր թշուառ որբերուն, որչափ փափաքելի էր որ անոնց արձագանգները բաղիւնէին նայ կրեւոտներու դրան, և հասնէին անոնց ակամայ ծանրալուր լսելեաց: Որբեկներու վայնառունը անէծքներ են՝ որ կը թափին այն նայ միխոնատեարց և հարուստներու վրայ, որոնք լսելիչօրէն՝ անտարբեր կը մնան և չեն ուզեր լսել իրենց ազգին թշուառ ծնունդներու աղէկտուր կականները. անէծքներ են, ուղղուած այն հարուստներուն, որոնք մարդասիրութեան, և որ մեծն է՝ ազգասիրութեան առաքինութիւնը՝ իրենց պալատներէն դուրս հալածած, խնջոյքներու, հանդէսներու, զբօսանքներու համար կը վատնեն իրենց հարստութիւնը շաղկութեամբ: Բայց ասոնք անտարբեր են և նային ալ կը

ման. Վանն էր շրջակայ գիւղերն, յետին աստիճանին անօթութեան մէջ են, ուրիշ թշուառութիւնը, աղքատութիւնը, մերկութիւնը հոն կը բռնանայ. Երուսաղեմայ սովը և անտի յառաջ եկած բստմեայի միջապէսը՝ կը կրկնուին Վասպուրականի մէջ. անօթութիւնը կը ստիպէ մայր մը իր հարազատ զառնուկ զաւակը սպաննելու և կը սպաննէ, և կը փորձէ անձնատպան իսկ ըլլալ. ուրիշ երեք հայեր կոմս Ուկրիինի խզողի վախճանն մեզ յիշելու տան. օրերով զուրկ լինելով պատառ մը չոր հացէ, կը հիւծին, կը մաշին և վերջապէս միայն մահուան հրեշտակը անոնց կը զթայ. Այս մի և նոյն ողբալի կացու թեան մէջ են ֆղեցիք. հոն եւս սովը նախնիներն կը գործէ մեր թշուառ ժողովրդեան մէջ. մեր գեղջուկներն որ չոր հացով կ'ապրին և փառք կու տան Արարչին, այսօր ասի չոր պատառէն ալ զուրկ են. Քրեցիկն պատառ մը հաց կը խնդրէ իր ազգային հարուստեւրէն, բայց ոչ ոք կը լսէ անոր. և նա կը ստիպուի արմատներով և խտուղէններով իր առօրեայ սնունդը ձարել . . . :

ԵԱՒԻՂ. — Արտասահմանի այս նորսանին հանդէսը՝ ցոյց կու տայ լուրջ ուղղութիւն մ'ունենալ, և անողջ գաղափարներով առաջնորդել արտասահմանի ազգային գաղութին: «Արտասահմանի Հայ Մամուլը» վերնագրով թոռացիկ տեսութիւն մը կը կատարէ ընդհանուր Հայ մամուլ վրայ. և արտասահմանի Հայ լրագրութիւնը՝ ուսուցչայ և թրքահայ լրագրութեան շատ վեր կը դասէ: Համառօտակի յիշենք իր մի քանի սողերն.

«Պուտայ մէջ չորս հայ օրաթերթեր կը հրատարակուին այսօր. բան մը որ աւելի նպատակաւոր ծածանակներու մէջ՝ երբեք տեղի ունեցած չէ: Հոն՝ գրականութեանը շատ քիչ տեղ ունի: Կարելի չէ խօսիլ ժողովրդեան մտքին ու լիդին ընդացած սիրելազոյն նիւթերուն վրայ . . . նոյնպէս գրական, գիտական, լեզուաբանական բանասիրական գիւղերուն մէջ շատ վար, շատ աննշան տեղ մը միայն կ'ընայ բռնել. . . Կովկասի Հայ լրագրութիւնը շատ տարբերութիւն ունի թրքահայ մամուլէն »:

Մենք համակարծիք չենք այս նորածիլ հանդիսին. իր ամբողջ յօգուածը՝ գրուածք մ'է՛ արտասահմանի լրագրութեան, իսկ ուս-

սահայ և թրքահայ մամուլ վրայ ունեցած գաղափարները քիչ մը յոռետես կը դուռնենք: Ներկայիս արտասահմանի մէջ ունինք ոչ սակաւ լրագրներ, յորոց ի բաց առեալ Միխիթարեան երկու հանդէսներն, Բաճաւեր, Համալսարան և նորածին կրօնական հանդէսը, միւս ամէնն ալ մէկ նպատակի կը ծառայեն. անոնք արտասահմանի մէջ շատ առանձնաշնորհներ՝ անենալով, այժմ աւելի նոյն ծառայութիւնն անոնքն չ'որշափ որ կրնար պահանջուիլ: Մինչեւ ցարդ արտասահմանի մէջ չեղեցաւ Մշակի, Բիւզանդիոնի, Արեւելքի և Նոր-գարի Համայնապետակ օգտակարութեամբ մի ազգային լրագիր, որ կրնար ըլլալ, և աւելի կատարեալ: Ազգագրական հանգան, Բիւզանդիոն, Լուսնայ, Մուշք, այս խոշոր հանդէսներուն զիմաց, տակաւին փառքով պատուով, զուգահաւասար հանդէս մը չ'ունաւ արտասահմանի նոր գաղութը. և Բաճաւերը բացառութիւն մ'է:

ԹՐԳԱՀԱՅ ԹԵՐԹԵՐ

ԲՈՒՐԱԿԱՆ. — Մենք շատ անգամ առիթ ունեցած ենք Պոլսոյ այս ազգապահան ընտիր թերթին վրայ խօսելու և վեր հանելու անոր գովելի ծառայութիւններն. Բիւզանդիոն, մեր հին և անծանօթ գրականութեան, բարքերու և առասպելներու մշակման և լուսաբանութեան մեծ նախաձեռնողի գտած ենք. այս այսպէս լինելով, մենք կը կարծէինք որ գրաբար լեզուն ալ՝ հայկական հոգեմեծացածնէն թանկագին ապարարն լինելով՝ անոր եւս Բիւզանդիոն մեծ պաշտպան պիտի լինի. բայց իւր վերջի զոյգ հանդէսն (13-14) մեր կարծեաց բոլորովին հակառակը ցոյցուց: — Մի քանի տասնեակ տարիներու մէջ մեր հին ու գրական լեզուն ամենամեծ հաւածանքներն կրեց, և նոյն հաւածանքները մինչեւ մեր օրերն չղաղարելով, հիւժեալ և կաթնուածակարեալ վիճակի ենթարկուեցաւ մեր գրականութեան հօգին: Նա հալածուեցաւ մամուլէն, հալածուեցաւ տարրական, միջնակարգ և նոյն իսկ բարձրագոյն վարժարաններէ, հալածուեցաւ և արտօրուած

մնաց միայն նուիրական տաճարներու մէջ .
և հոն եւս նոս անարժան կը դատուի, ան-
կից ալ դուրս վանելու դարաններ կը մտա-
ծուին .

« Մենք ի՞նչ աստիճան կ'օգտուինք մեր եկե-
ղեցիին այն հոգեւայտ մաղթանքներէն որոնք
կու գան մեր ականջին թմբուկին բաղաւորելու,
առանց սակայն իմացական տպաւորութիւն
մը թողուլ մեր մտքին վրայ: Այո՛, մեզի հա-
մար աշխարհաբար, պարզ մեկին ո՞նով ար-
տասանուած մաղթանք մը աւելի փրկարար
ազդեցութիւն մը կ'ունենայ քան թէ այդ ա-
ղօթքներու զրաբար հրաշակներտները: Մեռ-
ներէք մեր սակիւ կոյտերու վրայ... կարօտ հա-
ցի մը կտորին »:

Այս վերջին երկու տողերը բոլորովին ան-
ճաշ ճարտասանական բացատրութիւն մ'են
և եթերէն աւելի ցնդկիան: Բնութիւնն մէջ
ոյն է այն թանկագին ոսկին՝ զոր մարդ
չկարենայ շահեկան և պիտանի բնեղ և ծով
ամալ, կամ յաւիտենականաբար թաղել հո-
ղին մէջ. քանի որ զրաբարը թանկագին
ոսկի մ'ըլլային կ'ընդունինք՝ ինչն չոր հացի
կարօտն զգանք: Փոխանակ կորուստի՝ զիւ-
տի պիտենք: Այն օրէն երբ զրաբարը անխնայ
հարուածներու նիմարկուեցաւ, անկից ի վեր
կը գուշակուէր, որ պիտի գայ ժամանակն՝
որ նոյն մեր նախնեաց լեզուն, դիտել մը
պիտի դառնայ, և արժանի թաղման. և այժմ
զրաբարը նոյն վիճակի մէջ է. տեղ տեղ
նոյն իսկ ժամերգութիւններն աշխարհաբար
կը կտատարուին. այդ բաւական չեղաւ, ներ-
կայիս Բիւրակն կը բարոզէ որ պատիւ ա-
րարողութիւնն ալ անպատճառ պէտք է աշ-
խարհաբար կատարուի. վասն զի հարս ու
փեսայ չեն հասկնար եղբւր արարողութեան
ատեն « մի՛նչէ ի մահ տէ՛ր ես » զրաբար և
խիստ զրաբար հարցումը: Չերկարի մեր
խօսքը. շատ կնճռոտ չէ աշխարհաբար—զրա-
բար խնդիրը: Թաղել զրաբարը, այդ ամե-
նանո՞ծ աղօթութիւնն մ'է, և ինչպէս լատին
ազգայնութիւն մ'է, կ'ըսէ Պաշլիլի, նոյնպէս
նաեւ հայերէնի համար՝ կրնանք ըսել, որ մեծ
եղեծ մը գործած ենք զրաբարի հետ այսպէս
վարուելով: Աշխարհաբարը թող լինի ժողո-
վրդական մամուլ լեզուն, այդ օրինաւոր է.
բայց նոյն լեզուն նաեւ եկեղեցւոյ չեմէն ներս

մացերէն՝ բոլորովին ապօրինի և դատա-
պարտելի է: Գրաբարը պէտք է ապրի, վասն
զի անիկայ ազգային լեզուաբանական հին
և առողջ արմատն է, ոսկից սնունդ առած
է հայ ազգութիւն լեզուն, շատ մը գաւառա-
բարբառք. զրաբարը պէտք է ապրի, վասն զի
անոյ վրայ կրնայ մեր ներկայ խօսած ու
գրած լեզուն բարեշրջուի, կարգ ու կանոն
ընդունիլ. զրաբարը պէտք է ապրի, վասն
զի անոյ մենք պիտի ուսումնասիրենք մեր
նախահարց պատմութիւնը, կրօնքը, գիտու-
թիւնը, պատկանելի գրութիւններ և թարգ-
մանութիւններ: Եւ զրաբարը ապրելու հա-
մար չկայ այլ միջոց, բայց եթէ վարժա-
րաններու դռներէն ներս մտնել զայն. և այն
ատեն « մի՛նչէ ի մահ տէ՛ր ես » զրաբար
հարցումը սանսկրիտ լեզուով պիտի չկարծեն
սչ հարսն և սչ փեսան. և այն ատեն զրաբար
աշխարհաբարը Սենաարայ դաշտի լեզուն
հեռանալով, կարգ ու կանոն, պեղ ու գոյն
մը պիտի ունենայ, հայածական վարելով
հենց ու մեկըր, կոր ու կուրը:

ՊԱՐՍՎԱԶԱՅ. ՄԱՄԱՌԻ.

ՄԱՄԱՌԻ — Պարսկաստանի Հայոց ընդ-
հանուր կրթական վարչութեան: — Այս վեր-
նագրով խմբագրութեանս հաղաւ մի յայ-
տագիր. զոր ղեռ չկարդացած, պահ մի մաքով
կը թափառինք՝ անցեալ և ներկայ պարսկա-
հայոց զրական գործունէութեան մէջ: —
Պարսկահայք շատ տարիներէ ի վեր գրա-
կան տեսակետով մեծբարեբալ հանգիստ մը
կը վարեն: Ժամանակաւ մեր ազգայնոց այդ
հեռաւոր ու անջատ հասարակութիւնը հայ
մամուլը հարստութեան և յառաջագործութեան
եռանդեամբ աջակցեր է, որուն վկայ է
ժամանակակից պատմութիւնը. նախնի պարս-
կահայք զրական և կրթական յառաջադի-
մութեան աւելյի հոգի, սեր ու խառն ունե-
ցեր են և միանգամայն զնոյն գործով ցու-
ցուցած, քան թէ նորերն. և պէտք է խոս-
տովանիլ նաեւ, որ հին պարսկահայք չու-
նէին այն նախանձելի ազատութիւններն,
առանձնաշնորհներն և ամէն տեսակ զիւրու-
թիւններն զոր ներկայիս ունին նորերն. և

սակայն՝ նորը բաղդատմամբ հնոց, շատ
յետաժամանակ են։ Հին պարսկահայք ունեին
կարգադրեալ մամուլ մը, որ հայ մատենա-
դրութեան լաւ և գնահատելի երկեր շնոր-
հած է շնորհիւ Նոր Զուգայի Ամենափրկիչ
Վանաց Խաչատուր անուն առաջնորդին՝ որ
իր տոհմն աշխատութեամբ նախ հիմնա-
դիր եղած է պարսկահայ մամուլն, և յետոյ
իր Հպատակ կուսակցութեան արեգայ բանաստ-
րաց՝ աշակցութեամբ եկեղեցական և կրօ-
նական գրքեր ի լոյս բնծայած։ Հարանց
վայրք, Ատենի ժամագիրք, Աջարիայի պար-
զատումար, Գիրք ժողովածոյ, Աղեքսանդր
վարդապետ, Մրցոյց, այս ամէնն Ամե-
նափրկիչ վանքին հրատարակութիւններ են.
ասոնցմէ զատ Պարսկահայք հրատարակած
են ի վաղարշապատ՝ Տօնացոյց, Տաղ. Սիմ.
կաղ. Պարտավմար, Յովսէպոս. յԱմտեր-
սան Ատենաբանդորէան Յ. Արդոս. Մեկն.
Սաղմոսաց։ Մեր յիշած այս գրոց անուննե-
րէն որոշ կը տեսնե՞նք որ Հին պարսկահայք
աւելի եկեղեցական գրքեր հրատարակած են,
և այդ՝ ժամանակին պահանջն էր. բայց ինչ
որ ալ ըլլայ, ատենը մեզ շատ լաւ դադա-
փար մը կու տան Հին պարսկահայոց գրա-
կան գործունէութեան՝ որ յետոյ բոլորովին
պակեցեալ։ Ներկայիս մեր նոր պարսկահայք
մի քանի տարիներ ի վեր շնորհիւ Պարս-
կաստանի վեհապետ ինքնակալ Շահին, կը
շարժին գրական գործ և արդիւնք մ'ունեն-
նալու. սթափած կ'երեւին իրենց բազմա-
թամանակեայ թմբիւն. կ'ուզեն կանգնել
մամուլ մը և հաստատել կրթարարներ, և
արդէն մի քանի նախակրթարարներ և ու-
րիշ գովովի վարժարաններ բացած են. ունին
մի քանի բարեգործական հաստատութիւններ.
Բայց գեռ աւելի կ'ուզեն զարկ մը տալ մտա-
ւորական յառաջդիմութեան, որուն ապա-
ցոյցն է մեզ նոր հասած կրթական ծրագիրն։
Պարսկաստանի արդի վեհապետ Շահն Մու-
զաֆֆը-Լուղին իրեն ուսումնասիրութեամբ
խրախոյս կու տայ իւրայնոցն և Հպատակ
Հայոց՝ նորանոր բարձր ուսումնարարներ
հաստատելու։ Մինք կը յիշենք հոս մեզ
հասած այդ ծրագրին մի քանի տողերն.

« Պարսկաստանի հայ ազգաբնակչութիւնը,

որ երկրէ բոլոր միւս ժողովուրդներէց առաջ
զգացել է կրթութեան անհրաժեշտութիւնը և
զանական քաղաքներում, Թէհրանում, Թավրի-
զում, Նոր-Ջուղայում, Ռաշտում, ... մի քանի
դպրոցներ է բացել, պէտք է օգուտ քաղել ու-
սումնասէր Շահի այդ տրամադրութիւնից և
կրթական գործին աւելի մեծ ծաւալ տալ. ...
Այս նպատակը հետզհետէ իրագործելու հա-
մար հիմնուում է Թէհրանում մի կեդրոնական
յանձնաժողովի և Պարսկահայոց կրթական կե-
դրոնական յանձնաժողովի ... կեդրոնական
յանձնաժողովի առաջիկայ գլխաւոր գործը լի-
նելու է. Ա) Բանալ երեք կեդրոնական ուսում.
նարան, մօտաւորապէս ֆառսիական Լիթէրերի
ծրագրով, Թէհրանում, Թավրիզում և Նոր Զու-
ղայում ... Բ) Բանալ արեւելեան արաբ մի քանի
միջնակարգ շրջա - դասարանեան դպրոցներ այլ
կեդրոններում. Գ) Բանալ ստորին ժողովրդա-
կան - ծխական, մէկ և երկ - դասարանեան
դպրոցներ գիւղերում և մանկական պարտէզ-
ներ »:

Այս ամէնը շատ լաւ և շատ միեմարա-
կան են, և յաջողութեան համար այժմէն
յանձնաժողովը հրաւեր կը կարգադրուի որ ա-
զգային կրթութեան հարուստ շրջերուն որ ա-
շակցին պարսկահայոց այդ կրթական սուրբ
գործին։ Հայ գրականութիւնը հարստացնե-
լու համար, պարսկահայք եւս կրնան մեծ
ծառայութիւն մ'ընել. միայն կը մնայ այդ
հայ հասարակութեան մօտաւորական դաշտն
խոսքան, անապատ ու աւերակ չլծողով.
պէտք է անկա մշակուի, վասն զի գրական
ամենէն բեղմնաւոր և արգասաբեր երկիրնե-
րէն է. յորոց ծխեր, ծաղկեր են Ռաֆֆի,
Փամառ-Քաթիպա, Աբովիան, Էմին, Ալամ-
դարեան, այդ պարսկահայ մեծ հանճարները
և տաղանդաւոր բանաստեղծներն։

Հ. Ս. ԵՐԵՄԵՅ

ՌԻՍՈՒՄԸ ԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆ

ՎԱՐՈՆԵԱՆԻ ԵՐԵՄԵՅԻ ՌԻՓԵԱՆՏ

(Շար. տես յէջ 219)

Գ

ԵՐԳԻՐԱՆԵՐ՝ մուլտիպլիկացիոն շախմատ
խելու և Բարին, Գեղեցիկը յարգել տալու
համար հեցնութեամբ զինուած մարդու սըր-